

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Петровської О.К. на тему: **«Корпоративна нормотворчість: загальнотеоретична характеристика»**

Обґрунтування вибору теми дослідження та її зв'язок із планами наукових робіт університету. Одним із напрямів розвитку правових систем у сучасному світі є визнання за недержавними суб'єктами – громадськими організаціями, транснаціональними корпораціями та іншими бізнес-утвореннями, професійними спілками та іншими недержавними суб'єктами права на саморегулювання, однією з базових форм здійснення якого виступає корпоративна нормотворчість.

Роль недержавного регулювання у функціонуванні й розвитку внутрішньо узгодженої й ефективної правової системи сьогодні визнається все більше. Недержавні об'єднання претендують на відповідну сферу автономного регулювання, оскільки потребують для свого функціонування простору, вільного від будь-якого зовнішнього, у тому числі державного, втручання. Демократичне суспільство забезпечує їх гарантією того, що вони можуть самостійно визначати напрями діяльності й виробляти правила поведінки. Такі норми отримують формальне закріплення у корпоративних актах, кількість і різноплановість яких є дуже широкими, оскільки кожне недержавне утворення у процесі своєї щоденної діяльності створює, змінює і припиняє дію тих чи інших корпоративних норм. Це дозволяє говорити про те, що з'явилась особлива діяльність зі створення корпоративних актів – корпоративна нормотворчість, наукове дослідження якої створить передумови для підвищення ефективності цього виду діяльності. Крім того, виокремлення цього виду нормотворчої діяльності свідчить про зміну парадигми в сучасній юридичній науковій думці, яка довгий час єдиним суб'єктом нормотворчої діяльності розглядала носіїв публічної влади.

Втім, питання формування, закріплення, розвитку та функціонування законів й інших нормативно-правових актів, що видаються суб'єктами публічної влади (державних органів і органів місцевого самоврядування), традиційно виступають предметом досить детальної уваги з боку представників юридичної науки – і зарубіжної, і вітчизняної, до питання щодо характеру, природи і ознак корпоративних актів у своїх працях науковці майже не звертаються.

Без відповіді і належного наукового обґрунтування залишаються такі питання, спрямовані на з'ясування правової природи корпоративних актів і закріплених в них правил поведінки. Серед таких питань: чи слід визнавати корпоративні норми нормами правовими або ж вони становлять самостійний різновид соціальних норм; чи підлягають вони оцінці з боку моралі і чи може їх невідповідність моральним вимогам тягнути за собою їх недійсність; якою є юридична сила корпоративних норм; як корпоративні норми співвідносяться з нормами локальними тощо. Досі в науці відсутні дослідження, які давали б відповіді на такі важливі питання: хто може виступати суб'єктом корпоративної нормотворчості, який порядок надання відповідних повноважень всередині організації, яким є предмет корпоративної нормотворчості, якою має бути процедура розробки, прийняття і введення в дію корпоративних актів, яким є механізм забезпечення їх дії тощо.

Наведене вище свідчить про необхідність надання загальнотеоретичної характеристики корпоративної нормотворчості як прояву саморегулювання й актуалізує завдання дослідження представлених у юридичній науці підходів до розкриття її змісту.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.
Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого в межах та відповідно до державної комплексної цільової програми «Загальнотеоретичні проблеми правотворення та правозастосування в

умовах формування правової держави» (державна реєстрація – № 0106U002283).

Тему дисертації затверджено рішенням вченої ради Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол № 6 від 23.12.2016 р.).

Наукове завдання, розв'язання якого отримано в дисертації.

Метою наукового дослідження є надання загальнотеоретичної характеристики корпоративній нормотворчості, визначення закономірностей і тенденцій її реалізації, а також вироблення пропозицій щодо ефективного здійснення відповідно до визнаних правом цінностей і стандартів.

Для досягнення зазначеної мети у дисертаційній роботі поставлені такі завдання:

- провести узагальнення представлених у науці підходів до розкриття характеру і природи нормотворчої діяльності й надати характеристику цьому виду правової діяльності;

- розкрити зміст принципів персональної та колективної автономії та з'ясувати їх значення як основоположних засад реалізації корпоративної нормотворчості й визнання за недержавними суб'єктами нормотворчих повноважень;

- визначити роль недержавних суб'єктів у правовому регулюванні;

- сформулювати поняття корпорації як самостійного суб'єкта нормотворчості шляхом вивчення її основних ознак;

- визначити вимоги, принципи і фактори, які впливають на здійснення корпоративної нормотворчості;

- виявити основні ознаки корпоративної нормотворчості й дати їй визначення;

- визначити основні підходи до класифікації видів корпоративної нормотворчості;

- розкрити ознаки правил поведінки, які формуються і

закріплюються всередині того чи іншого об'єднання осіб;

- з'ясувати генетичні та функціональні зв'язки корпоративних актів із законами та іншими нормативними актами;

- розкрити особливості корпоративної нормотворчої процедури, її стадії, визначити принципи, на яких вона засновується, й базові вимоги, які висуваються на кожній стадії корпоративної нормотворчої процедури;

- визначити порядок, зміст і загальні засади реалізації контролю щодо відповідності корпоративних актів вимогам по відношенню до їх змісту й форми;

- запропонувати зміни до чинних законодавчих актів України та інших джерел права, які сприятимуть врахуванню особливостей корпоративної нормотворчості.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше на загальнотеоретичному рівні надано комплексну характеристику корпоративної нормотворчості, закономірностей і тенденцій її розвитку.

У роботі сформульовано і обґрунтовано такі наукові положення, що виносяться на захист.

Уперше:

- корпоративна нормотворчість визначена як заснована на принципі колективної автономії діяльність формалізованих і неформалізованих об'єднань із закріплення, зміни і припинення дії норм права, що поширюються на учасників об'єднання та третіх осіб;

- на основі узагальнення практики Європейського суду з прав людини визначено особливості прояву принципу верховенства права у випадках, коли акти корпоративної нормотворчості обмежують права людини;

- виділено такі загальні тенденції, які підкреслюють значення недержавного правового регулювання, як: послаблення державного регулювання, в результаті чого регуляторний вакуум зумовлює активність недержавних учасників регуляторного процесу; зростання цифрових

технологій, які значно полегшують спілкування між людьми, що дозволяє залучати до процесу вироблення корпоративних норм широке коло учасників;

– обґрунтовано роль інституту забезпечення виконання корпоративних актів, під яким розуміється система засобів, що реалізуються державою, об'єднаннями корпорацій і корпораціями з метою гарантування ефективної реалізації приписів корпоративних норм шляхом державного примусу, корпоративного примусу і корпоративного заохочення.

Удосконалено:

– характеристику принципу автономії у правовому регулюванні акцентуючи увагу на значенні іманентної поваги до індивіда, визнання верховенства права в сфері приватноправових відносин, можливості суб'єктів здійснювати саморегулювання. Тільки через надання свободи індивіду проявляється ставлення до суб'єкта як до особи, яка наділена гідністю і можливістю керувати своїм життям, в тому числі, шляхом об'єднання з іншими людьми;

– класифікацію видів нормотворчості на міжнародну, державну нормотворчість, нормотворчість органів місцевого самоврядування, корпоративну нормотворчість, а також безпосередню (пряму) нормотворчість та представницьку (опосередковану) нормотворчість;

– поняття корпорації як об'єднання дій та / або майна осіб (фізичних та / або юридичних), участь в якому може бути формалізованою або неформалізованою, має свої процедури прийняття рішень та функціонує на засадах автономії й самоврядування; під формалізованою участю розуміється один з трьох можливих варіантів: 1) майнова участь (наявність у особи майнової частки); 2) фактична участь (наявність управлінських, трудових та / або інших відносин); 3) змішана участь (наявність у особи майнової частки та \ або управлінських, трудових чи інших відносин);

– розкриття природи корпоративних норм як чітких правил поведінки у межах певного об'єднання, що є обов'язковими для учасників такого об'єднання та / або третіх осіб. Такі правила поведінки можуть набувати правовий характер завдяки санкціонуванню державою, а також поширюватися на відносини, які перебувають поза сферою правового регулювання і забезпечуються суто внутрішніми засобами впливу;

– характеристику ознак інститутів громадянського суспільства, серед яких виділено здатність формувати найбільш сприятливе середовище з метою формування та ефективної реалізації правових норм; що дозволяє інститутам громадянського суспільства бути важливою передумовою становлення, розвитку й функціонування демократичного правового суспільства.

Набули подальшого розвитку:

– визначення змісту та ролі принципу автономії, як соціального джерела права, яке має недержавний характер і знаходить прояв у можливості самостійно формувати об'єктивне право, окремий правовий порядок, який існує автономно від державного порядку, а не як прояв правореалізаційного повноваження, похідного від волі держави;

– розкриття сутності верховенства права як принципу, що спрямований на захист прав людини від свавільного й несправедливого впливу – незалежно від кого походить такий вплив – від державних, чи недержавних суб'єктів; верховенство права має важливий сутнісний елемент, мінімальний рівень справедливості – повага до автономії й людської гідності є тими цінностями, які покладено в основу верховенства права, й саме вони мають визначати параметри інституційної та правової основи регулювання суспільних відносин державними і недержавними суб'єктами права;

– пояснення співвідношення між актами корпоративної нормотворчості й локальними актами як актами суб'єктів місцевого самоврядування; акти корпоративної нормотворчості розглядаються як

акти, що спрямовані на врегулювання поведінки учасників формалізованого та / або неформалізованого об'єднання осіб, з якими встановлюються правові зв'язки; локальні акти спрямовані на врегулювання відносин на рівні певної територіальної громади;

– основоположні вимоги щодо юридично значущої діяльності недержавних суб'єктів, серед яких виділено такі принципи – ініціативність, відкритість, підконтрольність інститутів публічної влади, плюралізм, громадська відповідальність, самоврядність, автономність, прагнення до компромісів тощо;

– висновок про доцільність систематизації вимог щодо порядку розробки актів корпоративної нормотворчості, введення їх в дію, форм вираження та закріплення відповідної системи вимог на рівні спеціального акту (регламенту корпоративної нормотворчості), який не повинен мати загальнообов'язковий характер й підлягає застосуванню на добровільних засадах;

– вимоги, що розкривають зміст принципу верховенства права в контексті його поширення на відносини, що регульовані на рівні корпоративної нормотворчості. Серед таких вимог названо: а) відсутність акту корпоративної нормотворчості, необхідність прийняття якого передбачено законом, не може виступати підставою для відмови в задоволенні правових можливостей фізичною або юридичною особою, гарантованих їй на рівні закону; б) в ситуації, коли на суб'єкта приватного права покладено обов'язок, порядок реалізації якого має бути встановлено на рівні акту корпоративної нормотворчості, але останній не прийнято, відповідальність за невиконання такого обов'язку наставати не може;

– обґрунтування правил дії актів корпоративної нормотворчості у просторі, в часі і за колом осіб, до переліку яких включено вимогу щодо недопустимості поширення дії корпоративного акту на відносини, які виходять за часові або просторові межі дії відповідного закону, або на осіб, що не є суб'єктами його регулятивного впливу;

– правила подолання прогалин у законодавстві шляхом визнання можливості звернутися у разі відсутності відповідного припису у корпоративному акті до приписів іншого корпоративного акту, що поширює свою дію на схожі (аналогічні) відносини, але тільки за умови відповідності таких приписів меті і змісту закону, на розвиток якого прийнято корпоративний акт, в якому виявлено прогалину; в іншому випадку справа має вирішуватися на основі приписів самого закону з урахуванням загальних і галузевих принципів права;

– з'ясування змісту вимог, які висуваються до корпоративних актів і можуть бути представлені як система таких стандартів – вимоги до змісту корпоративних актів (відповідність основоположним принципам права, загально визнаним стандартам у сфері прав людини, конституційним положенням, а також вимогам інших первинних джерел права, щодо яких корпоративний акт посідає підпорядковане становище; відсутність положень, які сприяють або можуть сприяти корупційним правопорушенням) й вимоги щодо відповідності правилам юридичної техніки (вибір належної форми корпоративного акта; відповідність вимогам, що висуваються до стилю нормативних актів; належна структура нормативних актів тощо);

– висновок про роль корпоративних норм у правовому регулюванні діяльності інститутів громадянського суспільства. В окремих сферах відповідних суспільних відносин сам варіант поведінки учасники таких відносин встановлюють самостійно. Відповідно, йдеться не про прогалину у правовому регулюванні, а про невтручання держави до сфери саморегулювання інститутів громадянського суспільства. Проте у разі порушення такого встановленого правила публічна влада має надати захист, у тому числі шляхом застосування державного примусу.

Обґрунтованість і достовірність отриманих результатів дослідження. Положення, висновки та рекомендації, що містяться в дисертації, науково обґрунтовані та достовірні. Це обумовлено

застосуванням сукупності методів наукового пізнання, серед яких діалектичний підхід дозволив за допомогою принципів всебічності, об'єктивності, конкретності, розвитку, протилежності дослідити закономірності розвитку корпоративної нормотворчості та з'ясувати її роль у системі правового регулювання, визначити зв'язки з іншими елементами правової системи; антропологічний – розкрив природу корпоративної нормотворчості та її видів, роль у регулюванні суспільних відносин з точки зору праволюдного підходу, коли вихідною засадою дослідження стає людина як суб'єкт та правові зв'язки, в яких вона перебуває. Значну методологічну роль у дослідженні корпоративної нормотворчості відіграє синергетичний метод, який було використано для розкриття характеру корпоративної нормотворчості та її видів як форм самоорганізації в суспільстві. Широке застосування у процесі здійснення дослідження набув також системний метод. Завдяки способам і прийомам дослідження, які становлять його зміст, акти корпоративної нормотворчості було розглянуто як певна структурна та функціональна єдність, з'ясовано функціональні зв'язки з іншими елементами правової системи – принципами права, іншими джерелами права та ін. Зазначений метод був також важливим для з'ясування співвідношення корпоративних норм з соціальними нормами – нормами моралі, релігії, права.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані: *у науково-дослідницькій діяльності* – для подальшого дослідження правових засад корпоративної нормотворчості, закономірностей і тенденцій її реалізації; *у правотворчій діяльності* – як теоретична основа при розробці й прийнятті законів, інших нормативно-правових актів, які визначають засади корпоративної нормотворчої діяльності, а також при здійсненні самої корпоративної нормотворчості; *у правозастосовній сфері* – при узагальненні судової практики вищими судовими інстанціями України, наданні рекомендацій із застосування законодавства, що визначає правовий статус недержавних суб'єктів

правового регулювання; у навчальному процесі – при підготовці, відповідних розділів підручників з теорії права, у викладанні навчального курсу з теорії права, в науково-дослідницькій роботі студентів; у правовиховній роботі – для підвищення правової культури громадян України, їх поінформованості щодо можливості реалізації своїх прав.

Апробація матеріалів дисертації. Результати дисертації обговорювались на засіданнях кафедри теорії і філософії права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Ключові положення роботи були представлені автором на науково-практичних конференціях, круглих столах, зокрема: Міжнародна науково-практична конференція «Місце юридичних наук у формуванні правової культури сучасної людини» (Запоріжжя, 22-23 грудня 2017 р.), Гендерні студії для майбутніх юристів і юристок» (Харків, 10 грудня 2018 р.), Панельна дискусія «Бізнес і права людини: основні виклики для нових демократій» у межах Харківського міжнародного юридичного форуму (Харків, 25 вересня 2019 р.).

Повнота викладу матеріалів дисертації в публікаціях здобувача. Основні теоретичні положення й висновки, сформульовані в дослідженні, знайшли відображення у 8 наукових працях, у тому числі чотирьох статтях у фахових наукових виданнях України, одній статті у науковому періодичному виданні іншої держави з наряду, з якого підготовлено дисертацію, трьох тезах доповідей на наукових і науково-практичних конференціях.

Список публікацій здобувачки за темою дисертації та відомості про апробацію матеріалів дисертації:

наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Петровська О. К. Корпоративні норми як засіб саморегулювання недержавних суб'єктів. *Юридичний бюлетень* : наук. журн. / редкол. : О. Г. Предместніков та ін. Одеса, ОДУВС, 2019. Вип. 9 (9). С. 76-91.

2. Петровська О. К. Корпоративні норми в регулюванні діяльності інститутів громадянського суспільства. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2019. Том 30 (69) № 5. С. 23-34.

3. Петровська О. К. Втілення вимоги корпоративної поваги прав людини в корпоративній нормотворчості. *Scientific Light (Польща)*. 2019. Vol. 1, No 31. С. 54-61.

4. Петровська О. К. Права людини як базові засади корпоративної нормотворчості. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 2. С. 54-53.

5. Петровська О. К. Корпоративні норми як втілення ідеї колективної автономії. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 4. С. 13-17.

наукові праці, в яких засвідчено апробацію матеріалів дослідження:

1. Петровська О. Корпоративна нормотворчість: вихідні напрями дослідження. Місце юридичних наук у формуванні правової культури сучасної людини: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 22–23 грудня 2017 року. Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2017. Ч. I. С. 45-47.

2. Петровська О. Принципи корпоративної нормотворчості: запровадження стандартів. Бізнес і права людини: основні виклики для нових демократій. Зб. матеріалів до Панельної дискусії 25 верес. 2019 р. Харків : Право, 2019. С. 124-128.

3. Петровська О. Зобов'язання недержавних суб'єктів щодо утвердження гендерної рівності. Збірка есе за результатами проходження навчального курсу «Гендерні студії для майбутніх юристів і юристок». Харків : Право, 2019. С. 38-45.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація написана українською мовою з правильним вживанням юридичної та спеціальної термінології. Стиль викладення в дисертації матеріалів дослідження – науковий.

У результаті попередньої експертизи дисертації Петровської О.К. «Корпоративна нормотворчість: загальнотеоретична характеристика» у межах фахового семінару, який було проведено на базі кафедри теорії та філософії права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, та за результатами голосування (з 19 осіб, які взяли участь у голосуванні, за – 19; проти – 0; утримались – 0).

УХВАЛЕНО:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Петровської О.К. на тему «Корпоративна нормотворчість: загальнотеоретична характеристика».

2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Петровської О.К. відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам п. 10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. № 167.

3. Рекомендувати дисертацію Петровської О.К. на тему «Корпоративна нормотворчість: загальнотеоретична характеристика» до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

професор кафедри теорії та філософії права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
доктор юридичних наук, професор

I.V. Процюк

Рецензент:

доцент кафедри теорії та філософії права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
кандидат юридичних наук, доцент

С.М. Олейников

